

คอลัมน์ “จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง”

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 18 เมษายน 2540

Third Programme

รังสรรค์ ทัศนะพรพันธุ์

มรดกกรรมของรายการ Classical Digital FM ทางสถานีวิทยุ FM 95.0 ขององค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.) ตั้งแต่ปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2540 เป็นต้นมา ก่อให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากปัญญาชนและนักฟังเพลงคลาสสิกเป็นอันมาก

ผมติดตามปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าวนี้ด้วยความสนใจยิ่ง เดิมผมเป็นแฟนสถานีวิทยุ FM 95 อย่างเหนียวแน่น เพราะมีเพลงคลาสสิกฟังตลอดทั้งวัน ถึงจะมีรายการข่าวและโฆษณาสั้นรายการ ก็เป็นเพียงส่วนน้อย และถึงจะเปิดเพลงเข้าไปซ้ำมาก็ยังพอทน นับตั้งแต่เดือนมีนาคม 2540 เป็นต้นมา ผมเลิกฟัง FM 95 และรู้สึกตกใจที่มีการเปลี่ยนแปลงรายการมากมายเช่นนี้

ผมมาทราบจากรายงานข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ในภายหลังว่า มรดกกรรมของ Classical Digital FM เกิดจากการเปลี่ยนแปลงผู้รับสัมปทาน เดิมบริษัทสยามเรดิโอในสังกัดสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เป็นผู้รับสัมปทานในการจัดรายการตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2538 ระยะเวลาสัมปทาน 20 เดือน ผู้รับสัมปทานต้องจ่ายค่าเช่าแก่ อสมท. เดือนละ 1.6 ล้านบาท โดย อสมท. เป็นฝ่ายผลิตรายการ เมื่อสัมปทานสิ้นอายุ สยามเรดิโอไม่ขอต่ออายุสัมปทาน เนื่องจากประสบการขาดทุนจำนวนมาก อสมท. หันไปให้สัมปทานแก่บริษัท Traffic Corner ซึ่งขอเปลี่ยนชื่อรายการเป็น It's a Fine Radio ผู้รับสัมปทานรายใหม่ต้องจ่ายค่าเช่าแก่ อสมท. เดือนละ 1.9 ล้านบาท โดยค่าเช่าจะเพิ่มขึ้นปีละ 10% นอกจากนี้ ผู้รับสัมปทานยังต้องจ่ายเงิน 2.5 ล้านบาทแก่ อสมท. สำหรับการให้ทรัพยากรของสถานี และอีก 1 ล้านบาทสำหรับการซื้อเทปและ CDs (ดูรายงานของมุสดี ฤทธินนท์ ใน *The Nation*, April 2, 1997)

แม้ว่า Traffic Corner ต้องจ่ายค่าสัมปทานแก่ อสมท. มากกว่าที่ Siam Radio เคยจ่าย แต่ Traffic Corner ก็คาดว่าจะมีกำไรอย่างงดงาม กำไรที่คาดว่าจะได้มาจากรายได้จากการโฆษณาทางสถานี ซึ่งคาดว่าจะเพิ่มขึ้นมาก เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง

รายการ รายการเพลงคลาสสิก ซึ่งเดิมมีตลอดวัน ลดลงเหลือวันละ 8-10 ชั่วโมง นอกนั้นเป็นเวลาสำหรับข่าว รายการสนทนาทางวิทยุ และรายการดนตรียอดนิยม

เมื่อแรกที่ผมฟัง FM 95 ครั้งที่ยังเป็น Classical Digital FM ผมนึกถึง Third Programme ของ BBC อันเป็นรายการวิทยุสำหรับปัญญาชนในประเทศอังกฤษ

Third Programme เริ่มออกอากาศเมื่อวันที่ 29 กันยายน 2489 จากการผลักดันของนายวิลเลียม ฮาเลย์ (William Haley) ผู้อำนวยการใหญ่ของ BBC ในขณะนั้น นายฮาเลย์ต้องการให้ Third Programme เป็นรายการประเพณีปัญญาที่ผสมผสานระหว่างรายการดนตรีและรายการสนทนา โดยมีเวลาออกอากาศในช่วงเย็นวันละ 6 ชั่วโมง หลักการสำคัญก็คือ จะไม่มีการตัดทอนรายการ หรือแทรกรายการด้วยข่าว ในเวลานั้นยังไม่มีโทรทัศน์ BBC ซึ่งยังคงกรรมสิทธิ์ของรัฐบาลอังกฤษรับผิดชอบการผลิตรายการสำหรับเครือข่ายวิทยุ ก่อนหน้านี้ BBC มี First และ Second Programme ซึ่งเป็นรายการ Light and Home อยู่ก่อนแล้ว ฮาเลย์ไม่เกรงข้อครหาว่า การจัดตั้ง Third Programme เป็นการเอาใจปัญญาชนกลุ่มเล็กๆ ในอังกฤษมากเกินไป เขาต้องการเห็นการ 'ไต่บันได' ทางวัฒนธรรม โดยผู้ฟังรายการ Light and Home เขยิบขึ้นไปฟัง Third Programme ฮาเลย์มองเครือข่ายวิทยุ BBC ประดุจหนึ่ง 'ปิรามิดทางวัฒนธรรม' (Cultural Pyramid)

ช่วงสิบปีแรก (2489-2498) นับเป็นยุคทองของ Third Programme เพียงช่วงเวลา 2 เดือนแรกที่ออกอากาศ เอ็ดเวิร์ด แซ็กวิลล์-เวสต์ (Edward Sackville-West) นักวิจารณ์สังคมถึงกับลงความเห็นเห็นว่า Third Programme จะกลายเป็นสถาบันทางการศึกษาและอารยธรรมที่สำคัญยิ่งของอังกฤษ คำทำนายนี้ปรากฏว่าเป็นจริงในเวลาต่อมา

การที่ Third Programme เติบโตขึ้นมาเป็นสถาบันทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งในสังคมอังกฤษ เกิดจากเหตุปัจจัยหลายด้าน ในประการแรก เมื่อ Third Programme ปรากฏสู่โลกสื่อมวลชนในปี 2489 นั้น ยังไม่มีโทรทัศน์เป็นคู่แข่ง ในประการที่สอง สงครามโลกครั้งที่สองเพิ่งยุติลง กระบวนการบูรณะประเทศยังไม่เสร็จสิ้น ผู้คนจำนวนมากยังไม่มียานพาหนะ หรือมีงานทำ ไม่เต็มเวลา การผลิตรายการของ Third Programme ทำได้ง่าย และเสียต้นทุนไม่สูงนัก ด้วยเหตุนี้ Third Programme จึงมีรายการอ่านกวีนิพนธ์ของ Louis MacNeice และ Dylan Thomas มีรายการละครวิทยุของนักการละครร่วมสมัย มีรายการสนทนากับนักปรัชญา นักประวัติศาสตร์ และนักการเมือง เป็นต้น

เมื่อ Third Programme เริ่มออกอากาศนั้น ยังไม่มีเทปคาสเซ็ทส์ หรือแม้แต่แผ่นเสียงชนิด LPs ไม่ต้องกล่าวถึง Compact Discs รายการดนตรีทางวิทยุจึงเป็นรายการแสดง

สด นักดนตรีที่มีชื่อเสียงจำนวนมากมาออกรายการใน Third Programme แม้แต่ Vienna State Opera ยังยกคณะไปแสดงอุปรากรใน Third Programme ด้วยเหตุที่ต้องมีการแสดงสด เพื่อกระจายเสียงนี้เอง BBC จึงต้องมีวงดนตรีของตนเองหลายวง วงที่มีชื่อเสียงก็คือ BBC Symphony Orchestra

แต่ความสำเร็จของ Third Programme มิได้เกิดจากปัจจัยเกื้อหนุนเท่านั้น หากยังเป็นเพราะความสามารถของผู้นำและบุคลากรภายใน BBC อีกด้วย ในช่วงที่เป็นยุคทองของ Third Programme ผู้ฟังมีโอกาสดังเช่น Ideas and Beliefs of the Victorians หรือ Stravinsky and Neo-classicism รายการโต้วาทีระหว่างเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ (Bertrand Russell) กับบาทหลวงคอปเปลตัน (Father Copleston) แห่งนิกายเยซูอิต เรื่องพระเจ้ามีจริงหรือไม่ และอุปรากรเรื่อง A Mid-Summer Marriage ของ Sir Michael Tippett

การก่อเกิดและเติบโตของโทรทัศน์นำมาซึ่งความเสื่อมถอยของวิทยุ การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลและฐานะการคลังของรัฐบาลมีผลกระทบต่อ BBC โดยตรง ยิ่งเมื่อรัฐบาลพรรคอนุรักษนิยม นับตั้งแต่รัฐบาลนางมาร์กาเร็ต แธตเชอร์เป็นต้นมา ดำเนินตามแนวทางเสรีนิยมสมัยใหม่ (Neo-Liberalism) ด้วยการตัดทอนงบประมาณด้านสังคม BBC ย่อมมีอาจหลีกเลี่ยงผลกระทบได้ แรงกดดันทางการเมืองสร้างความแปรปรวนภายใน BBC ด้วย Third Programme กลายเป็นเป้าหมายที่ถูกโจมตี ในฐานะที่สัดส่วนของประชากรอังกฤษที่ฟังรายการนี้ได้เพิ่มขึ้น แสดงถึงความล้มเหลวในการ 'ไต่บันได' ทางวัฒนธรรมของประชาชนส่วนใหญ่

เมื่อมีการปฏิรูป BBC อันเป็นผลจากรายงานการศึกษาเรื่อง *Broadcasting in the Seventies* มีการจัดเครือข่ายวิทยุใหม่ โดยมี Radio 1, 2 และ 3 รายการของ Third Programme ดั้งเดิมถูกบรรจุไว้ใน Radio 3 วิวัฒนาการในองค์กรมีอยู่ตลอดเวลา ระหว่างการจัดรายการ 'คุณภาพ' เพื่อกลุ่มชนที่อยู่บนยอดปิรามิดทางวัฒนธรรม กับการจัดรายการที่ตามใจ 'ตลาด' มากขึ้น ในยุคสมัยที่ 'ตลาด' เป็นใหญ่ Radio 3 ก็มีแต่รายการเปิดเทปดนตรี ไม่มีรายการประเพณีปัญญาอื่นๆ ในยุคสมัยที่นายสถานี Radio 3 และผู้บริหาร BBC ต้องการสนองความต้องการทางปัญญาของกลุ่มชนที่อยู่บนยอดปิรามิดทางวัฒนธรรม Radio 3 ก็จะมีสัดส่วนของรายการ Third Programme สูง

การเติบโตของพลังเศรษฐกิจทุนนิยมมีผลกระทบต่อ BBC อย่างสำคัญว่า จำเพาะวิทยุ นอกจากต้องแข่งขันกับโทรทัศน์แล้ว วิทยุ BBC ยังต้องแข่งขันกับวิทยุเอกชนด้วย สถานีวิทยุเอกชนซึ่งมีรายได้หลักจากการโฆษณา มุ่งจัดรายการเอาใจตลาด เมื่อตลาดมีความต้องการฟังเพลงคลาสสิก บัดนี้ก็มี Classic FM ซึ่งเปิดเพลงคลาสสิกทุกวัน โดยมีบริษัทที่ผลิต

เทปคาสเซ็ทส์และ CDs เป็นสปอนเซอร์ การแสดงสดทางวิทยุ นอกจากจะเป็นเรื่องล้ำสมัยแล้วยังเสียต้นทุนสูงอีกด้วย Radio 3 จึงมีคู่แข่งในภาคเอกชน ในประการสำคัญ มีวิวาทะพื้นฐานว่าในยุคสมัยที่สังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมากนี้ ผู้คนยังคงใจจดใจจ่อฟังรายการสนทนาหรือการบรรยายทางวิชาการทางวิทยุอีกหรือไม่

Third Programme มีอายุครบ 50 ปี ในปี 2539 ฮัมฟรีย์ คาร์เพ็นเตอร์ (Humphrey Carpenter) นักจัดรายการวิทยุทาง Radio 3 และมีผลงานหนังสือชีวประวัติบุคคลสำคัญทางวัฒนธรรม เล่าเรื่องราวของ Third Programme ในหนังสือเรื่อง *The Envy of the World: Fifty Years of the BBC Third Programme and Radio 3* (Weidenfeld and Nicolson, 1996)

แม้ว่าเมืองไทยมีสถานีวิทยุมากกว่า 400 สถานี โดยที่ทั้งหมดรัฐบาลและหน่วยงานราชการเป็นเจ้าของ แต่ไม่มี Third Programme ในเครือข่ายวิทยุไทย อสมท. มิใช่รัฐวิสาหกิจที่จัดตั้งขึ้นเพื่อแสวงหากำไร เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสัมปทานผู้บริหารสถานีวิทยุ FM 95 ในปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2540 อสมท. อยู่ในฐานะมีกำไร การเปลี่ยนแปลงสัมปทานในทางที่ อสมท. ได้รับค่าเช่าและผลประโยชน์เพิ่มขึ้น โดยยินยอมให้ผู้รับสัมปทานจัดรายการเอาใจตลาดมากขึ้น ย่อมมีนัยสำคัญว่า อสมท. หันเข็มมุ่งไปแสวงหากำไรสูงสุด โดยละเลยหน้าที่ในฐานะหัวหอกในด้านวัฒนธรรม

ผมอยากเห็น FM 95 เป็น 'Third Programme' ของเครือข่ายวิทยุไทย เป็นสถานีวิทยุที่ไม่มีโฆษณา แต่มุ่งจัดรายการเพื่อประโยชน์ของชนทุกกลุ่มในสังคม สถานีวิทยุเช่นนี้จะก่อเกิดได้ต้องเป็นนโยบายของรัฐบาล โดยรัฐบาลจัดสรรงบประมาณสำหรับการผลิตรายการอย่างเต็มที่ หรือถ้าหากให้ อสมท. นำกำไรจากภาคส่วนอื่นมาจัดการสถานีวิทยุนี้ รายจ่ายของ FM 95 ต้องถือเป็นกำไรสำหรับการคำนวณโบนัสของพนักงาน อสมท. จึงจะเป็นธรรม ผมไม่ต้องการให้ FM 95 เป็นสถานีเพลงคลาสสิก โครงสร้างรายการต้องมีดุลที่เหมาะสมระหว่างรายการดนตรีกับรายการสนทนา ในกลุ่มรายการดนตรีก็ควรมีดุลที่เหมาะสมระหว่างดนตรีไทยเดิม ดนตรีคลาสสิก และ World Music ในกลุ่มรายการสนทนาก็ควรมีดุลที่เหมาะสมระหว่างหัวข้อทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

เมื่อสัมปทานที่ อสมท. ให้แก่ Traffic Corner สิ้นสุดลงในอนาคต อสมท. ควรจะกลับเน้อกลับตัวผลักดันให้ FM 95 เป็น 'Third Programme'

โครงสร้างรายการวิทยุและโทรทัศน์ในสังคมใด ย่อมสะท้อนถึง 'สุขภาพทางวัฒนธรรม' ในสังคมนั้น อสมท. มีอาชญากรรมหน้าที่ในการแก้ปัญหา 'สุขภาพทางวัฒนธรรม' ของสังคมไทยได้